

Tulevaisuusvaliokunta

Hallituksen vuosikertomus 2014

Tarkastusvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen vuosikertomus 2014 (K 9/2015 vp): Asia on saapunut tulevaisuusvaliokuntaan lausunnon antamista varten tarkastusvaliokunnalle. Määräaika: 25.9.2015.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Taina Kulmala, valtioneuvoston kanslia, Kansallinen ennakointiverkosto
- pääjohtaja Heikki Mannila, Suomen Akatemia
- pääsuunnittelija Kai Husso, Tutkimus- ja innovaationeuvosto
- pääsuunnittelija Tuomas Parkkari, Tutkimus- ja innovaationeuvosto

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- opetus- ja kulttuuriministeriö

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Valiokunta käsitteli kaikki sitä koskevat kohdat:

- tiedestrategia
- kansallinen ennakointimalli ja kokeilujen edistäminen
- työelämän uudistaminen ja suomalaisten työllistyminen
- kestävä kasvu

Tiedestrategia

Yleisestä taloustilanteesta johtuen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan (TKI) rahoituksen reaalikehitys on ollut viime vuosina negatiivista, eikä edellisessä hallitusohjelmassa ollutta BKT:n 4%:n TKI-intensiteetin tavoitetta eikä valtion TKI-rahoituksen BKT-suhteen 1%:n tavoitetta ole saavutettu. Negatiivisen rahoituskehityksen odotetaan jatkuvan myös vuonna 2016.

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2015 vp

Tästä yleisestä kehityksestä huolimatta on samalla kuitenkin otettu käyttöön myös uusia rahoitusinstrumentteja. Sektoritutkimuslaitosten ja Tekesin rahoitusta on siirretty strategisen tutkimuksen rahoitukseen sekä valtioneuvoston tutkimus-, ennakointi- ja selvitystarpeisiin. Osa yliopiston perusrahoituksesta on siirretty Suomen Akatemiaan kilpailtavaksi rahoitukseksi niin, että sillä tuetaan erityisesti yliopistojen profiloitumista. Näillä toimenpiteillä on tuettu opetuksen ja tutkimuksen laadun kehittämistä sekä edistetty tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja opetuksen ja tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Yliopistoja ja ammattikorkeakouluja on myös pääomitetty.

Muun muassa näiden toimenpiteiden ansiosta Suomi kuuluu edelleen kahdeksan maailman eniten TKI-toimintaan (suhteellisesti) investoivan maan joukkoon. Myös tieteellisen julkaisu-toiminnan, henkilöstön ja rahoituksen tarkastelun perusteella Suomen tieteen taso on vakaa ja maailman keskitasoa parempi. Kansainvälinen kilpailu kuitenkin kovenee myös tieteessä. Tähän liittyen on käyty keskustelua muun muassa siitä, että yliopistoissa on Suomessa paljon pieniä yksiköitä. Profiloitumisen lisäksi yliopistoilta ja korkeakouluilta odotetaan tulevaisuudessa entistä enemmän työnjakoa ja yhteistyötä.

Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että vaikka Suomi on investoinut merkittävästi TKI-toimintaan, niin Suomeen ei ole kuitenkaan kehittynyt kansainvälisen mittaluokan huippuyliopistoa. Toisaalta kaikki Suomen yliopistot löytyvät maailman 600 parhaan joukosta.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä huippuyliopisto voisi kuitenkin kehittyä pääkaupunki-seudun yliopistojen yhteistyötä lisäämällä sekä Otaniemen kampusta ja myös muita kampuksia kehittämällä. Samalla säilyisi myös suomalaisen yliopisto- ja korkeakoulujärjestelmän toinen vahvuus eli laaja maantieteellinen kattavuus. Myös tätä vahvuutta voidaan kehittää profiloinnilla sekä yhteistyötä ja työnjakoa lisäämällä. Samalla tulisi lisätä myös yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyötä.

Kansallinen ennakointimalli ja kokeilujen edistäminen

Suomessa on laaja ja monipuolinen ennakointijärjestelmä. Koulutuksen, tutkimuksen ja innovaatiotoiminnan kentällä Suomessa toimivat organisaatiot kuuluvat maailman parhaimpiin ennakoititiedon tuottajiin. Vahvuksiamme on muiden muassa ministeriöiden, asiantuntijavirastojen, tutkimuslaitosten, elinkeinoelämän ja alueellisten toimijoiden yhteistyöhön pohjautuva koulutus-, osaamis- ja työvoimatarpeen ennakointi.

Globaalissa taloudessa tapahtuneet muutokset ovat tehneet ennakoinnista ja siihen perustuvasta päätöksenteosta ja ohjauksesta entistäkin tärkeämpää ja samalla vaativampaa. Siksi valtioneuvosto asetti tammikuussa 2015 ennakointiluotsin koordinoimaan ja tukemaan suomalaisten ennakoititietoa tuottavien toimijoiden verkostoa. Ennakointiluotsin tehtävänä on luoda rakenteet monipuoliselle yhteistyölle, kansainvälistymiselle, kokeilutoiminnalle ja laadulliselle ennakoinnille ja tuoda ennakoititieto valtioneuvoston päätöksentekoon ja ohjaukseen. Tällä tavalla varmistetaan, että oikea tieto on oikeassa paikassa oikeaan aikaan.

Tulevaisuusvaliokunta kannattaa ennakointiluotsin ja uuden kansallisen ennakoinnin toimintatavan kehittämistä. Erityisenä toimenpiteenä tulevaisuusvaliokunta ehdottaa enna-

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2015 vp

koinnin tieteellisten menetelmien kehittämistä. Tässä tehtävässä on muun muassa Suomen Akatemiolla suuri vastuu.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä on toiminut vuodesta 2012 lähtien hallinnonalan päätöksentekoa, tiedolla johtamista, tiedon tuotantoa ja tutkimustiedon hyödyntämistä tukeva ennakointi- ja analyysiryhmä. Tavoitteena on, että ryhmän työn kautta syntyvät uudet yhteistyömuodot, vuoro-vaikutteiset työtavat ja verkostot vahvistavat hallinnonalan tiedolla johtamiseen liittyvää osaamista. Ryhmä on toiminut ministeriön tulevaisuuskaatsauksen valmisteluelimenä ja huolehtinut ministeriön panoksesta valtioneuvoston yhteiseen tutkimus-, ennakointi-, arviointi- ja selvitystyöhön.

Toinen hyvä esimerkki kokeilukulttuurista on kevästä 2013 lähtien toiminut muutoksenteekijät-verkosto. Muutoksenteekijät on kokeilukulttuuria sisältä päin rakentava, eri puolilla valtionhallintoa työskentelevä virkamiesten joukko. Muutoksenteekijät rakentavat toimintakulttuuria, jossa haastetaan totuttuja toiminta- ja ajattelumalleja sekä ylitetään rajoja ja ollaan uteliaita ja rohkeita kokeilemaan uutta. Muutoksenteekijöillä on oma blogi, jossa nostetaan esille erilaisia ajankohtaisia asioita. Kumppanuuksia on solmittu mm. Aalto yliopiston Design Factoryn ja Start up -yhteisön kanssa, Toimiva kaupunki -hankkeeseen sekä erilaisten muotoilua ja uusia toimintamalleja kehittäneiden yhteisöjen ja yritysten, kuten esimerkiksi Yleisradion, Microsoftin, AppCampuksen ja Slushin kanssa.

Myös ministeriöiden yhteinen toimitila (Valtimo) on Muutoksenteekijöiden työn tulosta. Valtimo on virkamiehiä yhteen saattava monitila, joka antaa konkreettiset puitteet kokeilukulttuurille ja yhteistyölle. Syksyllä 2015 Muutoksenteekijät ja Virkamiesten avoin verkosto käynnistävät myös ratkaisuklinikka Törmäämön, jonka tarkoituksena on toimia eri osapuolten yhteisenä alustana ja kehityspajoina uusien ratkaisujen löytämiseksi yhteisiin haasteisiin.

Kokeilukulttuurin edistäminen kuuluu myös hallituksen kärkihankkeisiin. Päätoimenpiteitä ovat: 1) hallitusohjelmaan kuuluvat perustuloon, kielten opiskeluun, palvelusetelijärjestelmään, palvelualoitteeseen ja vapaakuntakokeiluun liittyvät strategiset kokeilut ja 2) kokeilutoiminnan sivusto. Lisäksi 3) kehitetään kokeilutoiminnan säädöspohjaa ja 4) edistetään kokeilukeskittymiä eri puolilla Suomea.

Tulevaisuusvaliokunta kiirehtii kokeilukulttuurin säädöspohjan selvittämistä. Käytännön kokeiluihin on päästävä mahdollisimman nopeasti.

Lisäksi tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että kokeilut eivät saa jäädä vain hallinnon sisäiseksi. Yritykset on saatava mukaan kokeiluihin esimerkiksi sääntelyä vähentämällä ja lupamenettelyjä helpottamalla.

Samalla tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että kokeilukulttuuria tulee kehittää niin, että se tukee hyvää suunnittelua ja valmistelua. Kokeilujen ohella myös arviointia on kehitettävä ja nopeutettava.

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2015 vp

Työelämän uudistaminen, suomalaisten työllistyminen ja kestävä kasvu

Suomi on ollut jo 1990-luvulta lähtien edelläkävijä yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä ja aktiivisen kansalaisuuden vahvistamisessa kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla. Viime vuosina on erityisesti korkeakoulujen ympärille syntynyt vireää start up -yrittäjyyttä. Opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan korkeakoulujen strategioihin ja sopimuksiin on tulossa lisää yrittäjyyttä edistäviä toimenpiteitä sekä myös indikaattoreita, joilla tätä toimintaa seurataan. Myös toisen asteen ammatillisen koulutuksen reformi vahvistaa koulutuksen työelämäyhteyksiä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Tulevaisuusvaliokunta kannattaa yrittäjyyskasvatusta kaikilla koulutusasteilla. Nopeita vaikutuksia voidaan saavuttaa panostamalla erityisesti yliopistojen ja korkeakoulujen yhteistyöhön elinkeinoelämän kanssa.

Innovaatiot syntyvät yhä useammin monen osaamisen yhdistelmästä ja eri osaamisten ja teknologioiden rajapinnoilla. Siksi hallitusohjelmaan sisältyy tavoite koota julkisia ja yksityisiä voimavaroja vaikuttavammiksi strategisiksi kokonaisuuksiksi. Tällä tavalla muodostuu vahvoja ja verkottuneita kokeilukeskittymiä, kasvuympäristöjä ja demonstraatiohankkeita erityisesti Suomen kestävästä työllistävään kasvuun kannalta keskeisille aloille, kuten biotalous, puhtaat ratkaisut, digitaalinen talous ja terveysala.

Keskittymien ja ekosysteemien vahvistamisessa hyödynnetään avointa dataa ja tietovarantoja. Keskittymien kehittymistä voidaan edistää myös ohjaamalla 5 % julkisista hankinnoista TKI-toimintaan kannustaviin hankintoihin.

Tulevaisuusvaliokunta kannattaa kokeilukeskittymien ja kasvuympäristöjen sekä monialaisten innovaatioekosysteemien perustamista. Tulevaisuusvaliokunta kannattaa myös julkisten innovatiivisten hankintojen hyödyntämistä näiden keskittymien kehittämisessä. Tämä tavoite edellyttää julkisen sektorin hankintaosaamisen parantamista sekä uusia kumppanuuden ja yhteistyön toimintamalleja ja entistä rohkeampaa kokeilukulttuuria.

Lisäksi tulevaisuusvaliokunta muistuttaa ongelmien ennalta ehkäisyn, varhaisen puuttumisen ja osatyökyvyn hyödyntämisen tärkeydestä. Myös nuorten työllistymistä on tuettava määrätietoisesti ja pitkäjänteisesti.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Tulevaisuusvaliokunta esittää,

että tarkastusvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 23.9.2015

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

Valiokunnan lausunto TuVL 1/2015 vp

puheenjohtaja Carl Haglund r
varapuheenjohtaja Merja Mäkisalo-Ropponen sd
jäsen Harri Jaskari kok
jäsen Timo Kalli kesk
jäsen Anna Kontula vas
jäsen Jukka Kopra kok
jäsen Pentti Oinonen ps
jäsen Arto Pirttilahti kesk
jäsen Tuomo Puumala kesk
jäsen Joonas Räsänen sd
jäsen Sari Tanus kd
jäsen Sinuhe Wallinheimo kok
jäsen Ville Vähämäki ps
varajäsen Olavi Ala-Nissilä kesk
varajäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
varajäsen Sari Raassina kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvoksen sijainen Olli Hietanen